

Plant-Wijzer

Plantadvies
voor bomen en struiken
in de provincie Antwerpen

Provincie
Antwerpen

Plant-Wijzer is een uitgave van de deputatie van de provincieraad van Antwerpen:

Cathy Berx, gouverneur-voorzitter

Jan De Haes

Mireille Colson

Luk Lemmens

Kathleen Helsen

Maarten Puls, provinciegriffier

Verantwoordelijke uitgever:

Maarten Puls, provinciegriffier

Koningin Elisabethlei 22 | 2018 Antwerpen

Redactie

Dienst Duurzaam Milieu- en Natuurbeleid, cel beleid

Vormgeving

Katty Mennens

Volledige of gedeeltelijke overname van de tekst uit deze brochure wordt aangemoedigd mits verwijzing naar volgende referentie: Plant-Wijzer, uitgave van de deputatie van de provincie Antwerpen, editie 2024 gebaseerd op oorspronkelijke uitgave van 2011, *pagina(s) waar u naar verwijst*

Wettelijk depotnummer: D/2023/180/19

Plan Vandaag

Met meer dan 200 klimaatacties werkt de provincie aan een leefbare en klimaatveilige toekomst. Alle acties samen vormen een ambitieus klimaatplan om de klimaatdoelstellingen van 2030 te behalen: Plan Vandaag. Of ook: plan vandaag, voor het veilige klimaat van morgen.

Inleiding

Inheemse bomen en struiken en autochtone herkomsten bieden vele voordelen en zijn dan ook zeer waardevol.

In deze publicatie worden voor de provincie Antwerpen de meest voorkomende inheemse soorten gegeven. Deze indeling is enkel gebaseerd op de ecologische kwaliteiten van de bomen en struiken. Daarnaast spelen natuurlijk ook de bodemcondities en cultuurhistorische waarde een grote rol bij aanplantingen.

De ecologische waarde van bomen en struiken is voornamelijk van belang in natuurgebieden, landschappelijk waardevolle streken en bossen. De bomen en struiken die hierna worden besproken, zijn dan ook vooral voor deze buitengebieden bedoeld. Straatbomen stellen specifieke eisen wat betreft het uitzicht van de boom, veiligheid, gevoeligheden ... Hoewel de meeste van de besproken soorten eerder in het buitengebied thuishoren, kunnen enkele bomen en struiken van de lijst toch als straatboom worden gebruikt.

Dus, kijk de kat niet uit de boom, maar lees deze brochure en kies voor inheemse bomen en struiken van autochtone herkomst!

Een aantal begrippen verklaard

Na de laatste ijstijd hebben heel wat boom- en struiksoorten zich spontaan in onze streken gevestigd. Alleen de planten die zich het best aanpasten aan de lokale groeiomstandigheden overleefden. De nakomelingen van deze bomen en struiken noemen we **oorspronkelijk inheems** of **autochtoon**.

Inheemse soort is een ruimer begrip: zomereik is inheems in Vlaanderen, maar niet alle zomereiken in Vlaanderen zijn autochtoon. Zo werden er vele zomereiken, afkomstig uit de Balkan, in Vlaanderen aangeplant. Deze eiken behoren wel tot een inheemse soort, maar zijn niet autochtoon. Het begrip inheems gaat dus over de soort op zich en is eerder abstract.

Daarnaast spreken we ook nog over **streek-eigen** bomen en struiken. Deze zijn typisch voor een streek, maar kunnen zowel inheems als uitheems zijn. De tamme kastanje is bijvoorbeeld goed ingeburgerd op sommige plaatsen in de Kempen, maar is niet inheems en dus ook niet autochtoon. Andersom zijn niet alle inheemse soorten streek-eigen. Zo is wilde liguster inheems in Vlaanderen, maar hoort de soort niet thuis in de Kempen.

Waarvoor kan ik dit advies gebruiken?

Plan je een aanplanting in het buitengebied of bijvoorbeeld de aanleg van een heg, haag of houtkant, dan kan je kiezen voor de soorten uit deze brochure. Daarnaast kan deze lijst door steden en gemeenten ook gebruikt worden voor adviezen, bijvoorbeeld rond het aanleggen van groenschermen. Houd hierbij echter wel voor ogen dat deze brochure en bijhorende lijst enkel rekening houden met de biologische en ecologische kwaliteiten van bomen en struiken.

Waarom kiezen voor autochtone bomen en struiken?

Na de laatste ijstijd, zo'n 10.000 jaar geleden, hebben bomen en struiken er eeuwen over gedaan om zich in Vlaanderen te vestigen. Gedurende deze periode hadden ze ruim de tijd om zich aan te passen aan de lokale bodem- en klimaatcondities. Deze aanpassingen werden telkens doorgegeven aan de nakomelingen en dat vormt meteen ook de grootste kracht van deze planten. Vaak zijn ze beter bestand tegen uitzonderlijke vorstperiodes en ziektes dan niet-autochtone bomen. Uit een onderzoek in Groot-Brittannië bleken de lokale herkomsten van meidoorn bijvoorbeeld niet alleen beter gewapend te zijn tegen vroege vorsten, ze waren ook minder gevoelig voor meeldauwinfecties.

Deze aanpassingen zitten ingebouwd in het genetisch materiaal van de planten. Binnen het genetisch materiaal van alle autochtone bomen en struiken van een bepaalde soort zijn er nog steeds kleine verschillen. Die zorgen voor 'genetische diversiteit'. Dankzij deze kleine verschillen zijn autochtone planten in staat om zich aan te passen aan veranderende groeiomstandigheden, al gebeuren deze aanpassingen niet zo snel. Nu zou je kunnen denken dat de aanwezigheid van niet-autochtone bomen en struiken dan toch positief is, want zij zijn toch aangepast aan andere omstandigheden?! Zorgt de bestuiving van een autochtone boom door een niet-autochtone dan niet gewoon voor een combinatie van alle eigenschappen? Jammer genoeg is genetische diversiteit geen simpele optelsom: als autochtone bomen kruisen met niet-autochtone, kan het gebeuren dat de nakomelingen de aanpassingen aan onze lokale omstandigheden weer kwijt geraken. Hoe meer autochtone bomen er zijn, hoe meer kans dat zij onderling kruisen en hoe meer kans er dus is op het behoud van deze aanpassingen.

Maar ook voor de lokale dieren zijn autochtone bomen belangrijk. Zij hebben zich immers vaak aan deze planten aangepast. Zo komen koolmeesjongen uit het ei wanneer de ruppen van de kleine wintervlinder van de nieuwe blaadjes van de zomereik beginnen te smullen. Wanneer deze blaadjes later uitlopen dan gewoonlijk, blijven de koolmeesjongen op hun honger zitten.

Beeld je even een landschap in zonder die mooie meidoornhaag of omvangrijke hakhoutstoof van zomereik... Je mist iets, niet? Autochtone bomen en struiken bepalen mee de unieke identiteit van je streek. Daarnaast zijn er ook heel wat niet-autochtone bomen en struiken die omwille van cultuurhistorische redenen ooit in onze streken werden aangeplant en er nu ook echt thuis horen. Maar daar hebben we het straks nog over.

Omwille van deze eigenschappen kiezen wij voor inheemse bomen en struiken van autochtone herkomst!

Hakhout is een vorm van beheer waarbij de stam vanaf jonge leeftijd op regelmatige basis wordt afgezet tot op de stoof of stobbe (net boven de stambasis).

Hoe werd dit plantadvies opgesteld?

Van 1997 tot 2008 werd door ervaren botanici een inventaris uitgevoerd om te onderzoeken waar in Vlaanderen er nog autochtone bomen en struiken voorkomen. Alle gemeenten hebben de gegevens van deze inventaris toen ontvangen. Op basis van deze informatie en de expertise van Kristine Vander Mijnsbrugge, gedetacheerde van het Agentschap voor Natuur en Bos (ANB) bij het Instituut voor Na-

tuur- en Bosonderzoek (INBO), werd deze plantwijzer opgesteld.

In deze lijst komen enkel soorten voor die in de inventaris van de provincie Antwerpen geklasseerd werden als 'vrijwel zeker autochtoon' of 'vrijwel zeker autochtoon - waarschijnlijk autochtoon'. Bomen waarvan er slechts heel weinig autochtone exemplaren overblijven of die van nature zeldzaam zijn, werden niet in dit advies opgenomen. Ten eerste omdat het vaak moeilijk is om autochtoon plantmateriaal van deze soorten te vinden, ten tweede omdat het evenmin de bedoeling is om een soort die het om één of andere reden moeilijk heeft, massaal aan te planten. Enkele voorbeelden van dergelijke soorten zijn Spaanse aak, mispel, wilde gagel, wegedoorn, tweestijlige meidoorn, wilde kardinaalsmuts, zwarte populier en wilde appel. Wil je toch één van deze soorten aanplanten, dan kan je voor advies of handige tips best het INBO of de Regionale Landschappen contacteren (zie contactadressen).

Op basis van wetenschappelijk onderzoek is er sinds begin 2017 een aangepaste herkomstgebied-indeling in Vlaanderen. Het overgrote deel van Vlaanderen behoort tot één herkomstgebied. Ten Noorden van Samber en Maas". De hele provincie Antwerpen valt binnen dit herkomstgebied. Meer info op: www.vlaanderen.be/inbo

Zijn de soorten in deze brochure de enige soorten die aangeraden worden?

Neen. Eerst en vooral zijn er de zeldzame soorten waarvoor je best advies vraagt bij het INBO. Daarnaast zijn er ook cultivars en uitheemse soorten die in het verleden graag werden aangeplant, zoals de oude lindes waaronder recht werd gesproken, de wilgen langs de oevers van een rivier voor de mandenmakers of een taxus op het kerkhof als symbool voor eeuwig leven. Vele van deze bomen zijn zelfs officieel beschermd. Zo behoren de araucaria's (een wintergroene conifeer) voor het gemeentehuis van Rijkevorsel tot de eerste beschermde bomen van Vlaanderen en ook de lindes op de Markt van Westerlo en Retie zijn officieel beschermd.

Hoewel sommige van deze soorten niet inheems zijn, zijn ze wel zeer belangrijk voor de uitstraling van je gemeente. Denk je erover om een oude traditie in ere te herstellen en wil je hiervoor graag aanplantingen uitvoeren, neem dan contact op met het Regionaal Landschap waartoe je gemeente behoort of met de erfgoedconsulent Landschappen bij het Agentschap R-O Antwerpen (zie contactgegevens). Zij zijn het best op de hoogte welke soorten en welke beheervormen (denk maar aan knotten, vlechten,...) in jouw streek thuishoren.

Hoe geraak ik aan plantgoed?

In deze Plant-Wijzer vind je de meest voorkomende inheemse soorten voor de provincie Antwerpen. Kies je ook nog voor autochtone bomen en struiken omwille van de eerdergenoemde voordelen, dan kan je bij een bepaald aantal kwekers terecht. Op de [website van Departement Landbouw en Visserij](#) vind je een lijst van producenten van bosbouwkundig teeltmateriaal. (www.lv.vlaanderen.be, doorklikken naar plant, sierteelt, boomkwekerijen/bosbouw en tenslotte Bosbouwkundig teeltmateriaal.) Steek daar je licht eens op, ze kunnen je ongetwijfeld verder helpen.

Daarnaast bieden Regionale Landschappen en sommige natuurverenigingen ook autochtoon plantmateriaal aan bij behaagacties en boomplantacties. Dit plantgoed is meestal afkomstig van een boom of struik die hoogstwaarschijnlijk autochtoon is, zonder dat de groeiplaats van deze boom of struik officieel als dusdanig werd erkend. Voor deze bomen en struiken werd een kwaliteitslabel bedacht: 'Plant van Hier'.

Heb je een soort gekozen, maar is er geen plantgoed beschikbaar van jouw herkomstgebied? Kies dan voor plantmateriaal van een herkomstgebied dat bij jouw herkomstgebied in de buurt ligt.

Uiteraard dien je bij de keuze van de boom- en struiksoorten altijd rekening te houden met de groeiomstandigheden van de plaats waar je wil planten. Om je hierbij te helpen wordt bij elke soort vermeld welke bodemcondities ze verkiezen. "Met de [online tool BOBO+](#) kan je de bodemgeschiktheid voor bomen en struiken in Vlaanderen nagaan. Surf naar www.vlaanderen.be/inbo, klik op bos, vervolgens op data&applicaties en tenslotte op BOBO."

Kan ik behalve aanplantingen nog andere acties ondernemen in mijn gemeente om de autochtone bomen en struiken een handje te helpen?

Zeker! Enkele jaren terug heeft elke gemeente en stad een inventaris gekregen waarin de locatie van de autochtone bomen en struiken op hun grondgebied vermeld staan.

Aanplantingen zorgen voor meer autochtone bomen en struiken in onze streek, maar het is ook belangrijk om het reeds bestaande autochtoon materiaal te beschermen. Je kan het kappen van deze bomen en struiken waar mogelijk proberen te vermijden. Dit geldt ook voor de zeldzame soorten die niet in deze lijst staan (twijfel je over een locatie van autochtone bomen/struiken of het inheems karakter van een zeldzame soort? Neem dan contact op met de dienst Duurzaam Milieu- en Natuurbeleid van de provincie Antwerpen; zie contactgegevens).

Verder kan je ervoor zorgen dat deze bomen voldoende licht hebben en ze zó snoeien dat ze meer zaad dragen. Zeker bij de bomen en struiken die gebruikt kunnen worden om zaad te oogsten dat wordt opgekweekt tot autochtoon plantgoed is dit van belang. Voor meer informatie over zaadoogsten kan je contact opnemen met het Regionaal Landschap of de Bosgroep uit je buurt (zie contactgegevens). Verder kan je ook de waarde van deze bomen en struiken bij anderen onder de aandacht brengen. In het vademecum 'Plant van Hier' geeft Bos + met een tiental praktijkvoorbeelden aan wat je als gemeente kan doen om de 'planten van hier' een duwtje in de rug te geven. Meer info vind je op www.bosplus.be en zoek op 'PlantvanHier'

Plant van Hier

Soms is plantgoed afkomstig van een boom of struik die volgens eerdergenoemde inventaris waarschijnlijk autochtoon is, maar werd de groeiplaats niet officieel als autochtone locatie erkend. Misschien is dat gewoon omdat de eigenaar geen erkenning wenst. Er kunnen echter ook wetenschappelijke redenen aan de basis liggen: wanneer bijvoorbeeld te weinig autochtone bomen of struiken op die plek aanwezig zijn, worden deze groeiplaatsen niet erkend omdat de genetische diversiteit dan te klein is.

Door te oogsten op bomen en struiken die vrijwel zeker autochtoon of waarschijnlijk autochtoon zijn en door het samenvoegen van de zaden per soort en per herkomstgebied, zijn er toch voldoende garanties met betrekking tot autochtoniteit en genetische diversiteit. Voor dit plantgoed en het plantgoed uit erkende autochtone locaties werd het kwaliteitslabel 'Plant van Hier' ontwikkeld. Doordat het label inmiddels door INBO, ANB en VLM werd erkend, kan je voor het verkrijgen van bepaalde subsidies ook van dit plantgoed gebruik maken. Zie je dus een boompje of struik met het label 'Plant van Hier', aarzel dan zeker niet om dit te kopen! Zie ook www.plantvanhier.be

De lijst van **aanbevolen herkomsten** bevat een selectie van de officieel erkende herkomsten en combineert twee types:

- ❁ De herkomsten die potentieel economisch kwaliteitsvol plantsoen opleveren. Zij hebben de categorie 'geselecteerd', 'gekeurd' of 'getest'. Dit kunnen autochtone herkomsten zijn, maar niet noodzakelijk. Vaak is de autochtoniteit niet gekend.
- ❁ Autochtone herkomsten. Meestal hebben zij geen economische relevantie (struiksoorten) of is de economische kwaliteit niet gekend (boomsoorten). Dit plantsoen wordt echter aangeraden vanuit het oogpunt van behoud van de genetische diversiteit. Zij hebben de categorie 'van bekende origine'.

De autochtone herkomsten die toch een economisch potentieel bevatten, hebben de categorie 'geselecteerd' en vormen de brug tussen de twee bovengenoemde types. Ook het plantgoed met het kwaliteitslabel 'Plant van Hier' staat op de lijst van de aanbevolen herkomsten.

Gecertificeerd autochtoon plantgoed is afkomstig van zaadbronnen die op de lijst van aanbevolen herkomsten staan. Bij aanplant van herkomsten die op deze lijst staan, kan extra subsidie verkregen worden bovenop de soortafhankelijke subsidie. Je vindt deze lijst op www.inbo.be en zoek in de zoekbalk op 'bosbouwkundig teeltmateriaal'.

Waar kan ik terecht voor meer praktische informatie?

Na de keuze van de boomsoort en de herkomst begint het echte werk: aan welke voorwaarden moet het plantgoed voldoen, hoe pak ik een aanplanting aan, wanneer en hoe moet ik snoeien, wat doe ik bij groeiplaatsproblemen of bij ziektes? Een antwoord op deze en andere vragen vind je onder meer in het boek Groenbeheer, een verhaal met toekomst van Martin Hermy in samenwerking met afdeling Bos en Groen en Velt en in het gedetailleerd Technisch Vademecum Bomen, Harmonisch Park- en Groenbeheer van het Agentschap voor Natuur en Bos. Voor aanplantingen in parken en tuinen vormen de principes van het harmonisch Park- en Groenbeheer een zeer goede basis. Ook de kweker waar je je plantgoed koopt, kan je vaak zeer nuttige praktische informatie geven. Voor de juiste reglementering in verband met plantafstanden bij perceelsgrenzen of het kappen van bomen kan je bij de groendienst van je gemeente terecht.

Waar kan ik financiële steun krijgen?

We sommen hier de belangrijkste subsidiekanalen voor je op:

Het **Agentschap voor Natuur en Bos** verleent subsidies voor de (her)bebossing met inheemse soorten. De subsidie geldt zowel voor de aanplant als voor natuurlijke verjonging. Meer info vind je op www.natuurenbos.vlaanderen.be, klik door naar dienstverlening, bomen en bossen, en ten slotte subsidies om te bebossen.

De **Vlaamse Landmaatschappij** stimuleert het onderhoud van bestaande knobomen, hagen, heggen, houtkanten of houtwallen. Landbouwers kunnen hiervoor een beheerovereenkomst afsluiten met de Vlaamse Landmaatschappij. Hierdoor ontvangen ze een jaarlijkse vergoeding voor het beheer van deze kleine landschapselementen (www.vlm.be) en klik op 'Beheerovereenkomsten'. Ben je even het noorden kwijt wat betreft de verschillende types kleine landschapselementen? Neem dan even de informatie door in bijlage 2.

In 2022 lanceerde de Vlaamse landmaatschappij het Houtkantenplan. Dit is een actieplan om het houtkantennetwerk samen met lokale besturen en partners kwalitatief en kwantitatief te versterken tegen 2030.

Het houtkantenplan is voor iedereen die houtkanten heeft, er wil aanplanten of duurzaam onderhouden. Dat zijn landbouwers, privé-eigenaars, lokale besturen en allerhande organisaties en verenigingen. Op de website www.vlm.be vind je meer info over de lopende projecten (klik door naar 'Landschapskwaliteit- en onderhoud', vervolgens op 'Een sterk netwerk van houtkanten').

Als particulier kan je informatie inwinnen bij je **stad of gemeente**. Misschien hebben zij wel een eigen subsidiereglement voor de aanleg en het onderhoud van kleine landschapselementen.

En dan nu... de soorten!

Op de volgende pagina's volgt een bespreking van de soorten die voorkomen in het Antwerpse herkomstgebied (alfabetisch volgens de wetenschappelijke naam).

Alfabetische lijst van de besproken soorten:

Alnus glutinosa – zwarte els
Betula pendula – ruwe berk
Betula pubescens – zachte berk
Carpinus betulus – haagbeuk
Cornus sanguinea – rode kornoelje
Corylus avellana – hazelaar
Crataegus monogyna – éénstijlige meidoorn
Cytisus scoparius – brem
Fagus sylvatica – beuk
Fraxinus excelsior – gewone es
Lonicera periclymenum – wilde kamperfoelie
Populus tremula – ratelpopulier
Prunus padus – Europese vogelkers *
Prunus spinosa – sleedoorn
Quercus robur – zomereik
Rhamnus frangula – sporkehout of vuilboom
Rosa canina ss- hondsroos
Salix alba – schietwilg *
Salix aurita – geoorde wilg
Salix caprea – boswilg
Salix cinerea – grauwe wilg
Salix fragilis – kraakwilg *
Sambucus nigra – gewone vlier
Sorbus aucuparia – wilde lijsterbes
Ulex europaeus – gaspeldoorn
Ulmus minor – gladde iep **
Viburnum opulus – Gelderse roos

* in vochtige valleigebieden

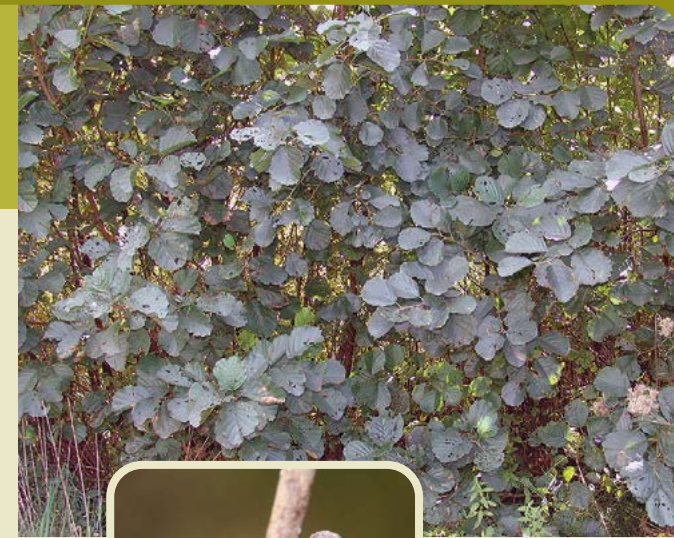
** struikvorm

Alnus glutinosa – zwarte els

Lichtminnend, maar schaduwverdragend

Zwarte els verkiest humusrijke, licht kalkrijke kleibodems maar groeit behoorlijk op humusrijke leem- en zandbodems. Voor een goede groei is steeds een minimum hoeveelheid kalk nodig en een vochtig microklimaat. De soort wortelt door de grondwatertafel heen zodat er ook bij een hoge waterstand een goede verankering is. Zwarte els groeit uitstekend op natte, voedselrijke gronden (valleien en moerassen). In verzurende omstandigheden met stagnerend water kan de groei echter teruglopen. De soort is een uitgesproken stikstoffixeerder door de wortelbacteriën. Daardoor kan hij ook op arme gronden overleven en voorziet hij nabij groeiende planten van stikstof.

Habitus

10-25 meter hoog; als meerstammig hakhout of opgaande boom, soms struikvormig; breed-kegelvormige tot ovale kroon en afstaande betakking; rechte stam

Blad

Verspreid; omgekeerd eivormig tot vrij rond met stompe of uitgerande top; dubbel gezaagde bladrand; bladvoet wigvormig; grootste bladbreedte in of net boven het midden; bovenzijde glanzend donkergroen, onderaan lichtgroen, met beharing in de oksels van de nerven, verder kaal; in het voorjaar zijn de bladeren enigszins kleverig; de bladeren vallen in de herfst groen af; bladsteel met stippels

Bloeiwijze

Bloeit voor het verschijnen van het blad: februari-maart
Mannelijke bloeiwijze: neerhangende donkergele katjes, in trossen; eindstandig
Vrouwelijke bloeiwijze: kleine rechtopstaande, donkerrode trossen

Vruchten

Zeer kleine, dubbel gevleugelde nootvruchten in elzenproppen die heel lang aan de boom blijven zitten

Knoppen

Paarsbruin tot blauw, dikwijls blauw berijpt; kaal en zeer kleverig; langwerpige tot omgekeerd eivormige en gesteeld

Twijgen

Kaal, bruingroen en met oranje lenticellen (=ademporie); kleverig bij het uitlopen

Schors

Paarsachtig grijs tot roodbruin en met lenticellen; op latere leeftijd gegroefd en door meerdere verticale en dwarse scheuren in hoekige stukken verdeeld; vormt stronkopslag

Wortels

Diepgaand en sterk vertakt, bij ongunstige omstandigheden oppervlakkig met horizontale vertakkingen

Gevoeligheden/ tolerantie

Vorstbestendig, goed bestand tegen wind; weinig gevoelig voor strooizout

Andere kenmerken

Bruikbaar voor windsingels en verzorgende nevenboomsoort; drachtplant voor bijen; kan beheerd worden als hakhout

Betula pendula – ruwe berk

Lichtminnend-zeer lichtminnend

Ruwe berk groeit op vrijwel alle bodems, maar de bodem moet in ieder geval open en los zijn. De soort kan op zeer arme, droge zandgronden in leven blijven, maar voor een goede ontwikkeling zijn betere bodemomstandigheden noodzakelijk, zoals een goed gedraineerde leembodem.

Habitus

20-25 meter hoog, met vele dunne afhangende takken; open kroon

Blad

Verspreid; eivormig tot ruitvormig; bladrand dubbel gezaagd; top toegespitst; voet wigvormig, soms recht; kaal, soms met haarbundels in de nerfoksels; bladmoes tussen de nerven is bezet met veel klieren; bovenzijde groen, onderzijde lichtgroen, herfstkleur is geel; bladsteel vrij lang en dun, bovenzijde ruw door harsachtige knobeltjes en sterk rood aangelopen

Bloeiwijze

Met de bladontluiking: maart-april
Mannelijke bloeiwijze: hangende gele katjes; ongesteeld; op uiteinde van twijg
Vrouwelijke bloeiwijze: rechtopstaande katjes, op een vertakte steel; geelgroen tot roodbruin in bladoksels verscholen, aan de voet van de mannelijke bloeiwijze

Vruchten

In dikke cilindrische katjes, eerst groen, daarna bruin; bij rijpheid uiteenvallend in de schutblaadjes en de dubbel gevleugelde nootjes; vleugels breed in verhouding tot de vruchtbreedte

Twijgen

Paarsbruin tot bruin-grijs; kaal; bezet met opvallende lenticellen en wratachtige harsklieren; hangend; driehoekig merg

Knoppen

Paarsbruin, soms groen; slank eivormig; spits; onbehaard, maar met kleverige schubben

Schors

Wit, met donkere dwarsgeplaatste lenticellen en grote ruitvormige barsten; schilfert af in dunne, papierachtige dwarsrepen; op oudere bomen, aan de voet van de stam, donkere ruggen en barsten

Wortels

Oppervlakkig en zwak

Gevoeligheden/tolerantie

Vorstbestendig; vrij windgevoelig, zeker op nattere gronden; gevoelig voor sneeuw en ijzel; enigszins gevoelig voor strooizout

Andere kenmerken

In voorjaar sterk opstijgende sapstroom, verwondingen kunnen leiden tot bloeden van de boom; stuifmeel veroorzaakt vaak allergische reacties

Betula pubescens – zachte berk

Zeer lichtminnend

Zachte berk heeft een voorkeur voor vochtige, veenachtige en moerassige gronden, maar kan ook groeien op weinig vruchtbare en op kalkhoudende bodems. Wisselende vochtcondities en hoge waterstanden in de winter worden verdragen. Voor een ideale groei verkiest zachte berk een zonnige standplaats met een goed gedraineerde, lichte leembodem.

Habitus

Tot 20 meter hoog; takken min of meer afstaand of enigszins opgericht

Blad

Eirond tot ruitvormig; spits; enkel- of dubbelgezaagd; afgeronde voet; beide zijden behaard, later vaak verkalend, maar nog steeds met haarbunfels in bladokset; bladsteel donzig behaard; herfstkleur geel; laat uitlopend (half april)

Bloeiwijze

Met de bladontluiking: april-mei
Mannelijke bloeiwijze: hangende katjes
Vrouwelijke bloeiwijze: rechtopstaande katjes, kleiner dan de mannelijke bloeiwijze

Vruchten

In dikke cilindrische katjes, eerst groen, daarna bruin; bij rijpheid uiteenvallend in de schutblaadjes en de dubbel gevleugelde nootjes; vruchtvlugels ongeveer even breed als het nootje

Twijgen

Jonge loten vaak donzig behaard; zonder wratten

Knoppen

Spits, bruin en eivormig; met behaarde knopschubben

Schors

Matwit tot grijs, met donkere lenticellen; schilfert af in dunne, papierachtige dwarsrepen; oudere bomen, aan de voet van de stam, gegroefd en zwart

Wortels

Hartvormig wortelgestel

Gevoeligheden/tolerantie

Verdraagt geen droogte; vrij gevoelig voor wind, sneeuw en ijzel

Andere kenmerken

In voorjaar sterk opstijgende sapstroom, verwondingen kunnen leiden tot bloeden van de boom; stuifmeel veroorzaakt vaak allergische reacties

Carpinus betulus – haagbeuk

Halfschaduw/licht

Haagbeuk prefereert een voedselrijke lemige en vochtige bodem, maar neemt met minder rijke gronden genoeg als die niet te zuur of te vochtig zijn. De soort stelt hoge eisen aan het vochtleverend vermogen van de bodem en is zeer gevoelig voor hoge en stagnerende grondwaterstanden.

Habitus

Tot 25 meter hoog; dicht vertakte, eivormige tot ronde kroon; meestal korte stam met draaigroei en een onregelmatige stamdoorsnede; komt vaak voor met meerdere stammen of als struik

Blad

Verspreid; eivormig-elliptisch; dubbel gezaagde bladrand; top toegespitst; voet afgerond tot zwak hartvormig; bladmoes staat enigszins bol tussen de nerven; onderzijde op de hoofdnerf en in de nerfoksels behaard; herfstkleur geel

Bloeiwijze

Na het uitlopen van de bladeren: april - mei
Mannelijke bloeiwijze: dikke, hangende katjes aan loten van het vorige jaar; vrij talrijk
Vrouwelijke bloeiwijze: katjes op het uiteinde van nieuwe scheuten; vrij onopvallend; met driedelig schutblad

Vruchten

Klein nootje aan de voet van een drielobbig schutblad waarvan de middelste lob langer is dan de zijlobben; in trossen

Knoppen

Bruin en spits; aanliggend; veelschubbig

Twijgen

Bruin tot roodbruin; aanvankelijk behaard, later kort behaard tot kaal; zigzag lopend

Schors

Grijs; glad; vaak gedraaid en op latere leeftijd met verticale ondiepe tot diepe lijsten

Wortels

Afhankelijk van de standplaats diepgaand of oppervlakkig; hartvormig wortelgestel; zeer groot opslagvermogen

Gevoeligheden/tolerantie

De soort is gevoelig voor zouten; soms last van schorsbrand; weerstaat goed aan lentevorsten, insectenaantastingen en ziekten (voornamelijk op latere leeftijd)

Andere kenmerken

Door zijn groot uitstootings- en herstellingsvermogen geschikt voor hakhoutbeheer; verrot snel in het midden van de stam en aan wonden; omwille van zijn sterke vertakking, verdraagzaamheid voor het snoeien en de verdorpe bladeren die in de winter aan de boom blijven hangen is de soort uitermate geschikt voor hagen

Cornus sanguinea – rode kornoelje

Verdraagt schaduw

Rode kornoelje komt zowel op droge als vochtige bodems voor, maar vereist lemige en voedselrijke gronden en een warm microklimaat. Hij verdraagt geen zure gronden. De soort kan aangeplant worden als **zoom** en als onderbeplanting, maar komt ook voor in open struikgewas.

Bij een geleidelijke overgang van een bos naar een meer kruidige vegetatie kunnen we verschillende zones onderscheiden. De mantel vormt de overgang tussen bos en struiken, terwijl de **zoom** de overgang tussen struiken en kruidige vegetatie vormt.

Habitus

Struik of boom tot 5 meter hoog

Blad

Kruisgewijs tegenoverstaand; gaafrandig, eivormig tot elliptisch met korte spitse top; zijnerf beginnen aan beide zijden van de hoofdnerf op gelijke hoogte en lopen min of meer parallel; spitse top; beide zijden behaard; herfstkleur roodbruin

Bloeiwijze

Na de bladontluiking: juni
Witte, kleine bloemen in eindstandige tuilen

Vruchten

Blauwzwarte, besachtige steenvruchten; niet eetbaar

Twijgen

In de zon roodkleurend; behaard; op dwarsdoorsnede iets hoekig

Knoppen

Donker roodbruin; klein, smal en spits; aanliggend; overstaand; behaard

Schors

Bruingrijs; vrij glad tot licht afschilferend

Wortels

Vormt worteluitlopers (kan gebruikt worden voor het vastleggen van grond op hellende terreinen)

Corylus avellana – hazelaar

Licht/schaduwsort

Hazelaar verkiest een vochthoudende, luchtige, kalkhoudende zandleem- en leembodem, maar groeit op de meeste gronden. Op zeer rijke, zware gronden en zeer arme gronden is de groei eerder slecht.

Habitus

Grote en breed uitstolende struik; tot 6 meter hoog; zelden een kleine boom

Blad

Verspreid; enkelvoudig; dubbelgezaagde bladrand; bijna rond tot omgekeerd eirond; korte toegespitst; hartvormige voet; beide zijden behaard; klierharen op de onderzijde (vooral langs de nerven) en bladsteel

Bloeiwijze

Lang voor de bladeren: januari-maart
Mannelijke bloeiwijze: hangende katjes; gegroepeerd op een gemeenschappelijk steeltje in de bladoksels; reeds voor de winter gevormd
Vrouwelijke bloeiwijze: verborgen in kleine, meerbladige knopjes met dieprode stempels die als een kwastje naar buiten steken; in het centrale deel van de bloeiloten

Vruchten

Bruine noot; ovaal en hardschalig; omgeven door een bekerachtig omhulsel, bestaande uit twee, diep ingesnoeden schutbladjes

Knoppen

Bruinrood; eivormig met afgeronde top; dakpansgewijs over elkaar liggende schubben

Twijgen

Bruin, met lange, stijve klierharen

Schors

Glanzend grijsbruin; dun afschilferend in kleine gekrulde stroken

Andere kenmerken

Kan omwille van zijn groot herstellingsvermogen als hakhout beheerd worden

Crataegus monogyna – éénstijlige meidoorn

Halfschaduw/licht

Eénstijlige meidoorn is weinig eisend qua bodemvruchtbaarheid en vochtbeschikbaarheid en groeit zowel op zand-, leem- als kleibodems. Ze is weinig gevoelig voor stagnerend grondwater of een hoge grondwatertafel.

Kortloten zijn gedrongen takjes met korte afstanden tussen de knoppen. Bij langloten zijn de afstanden tussen de knoppen groter. De bladeren aan kortloten komen vaak dicht opeen voor.

Habitus

Hoge struik of kleine boom, tot 10 meter hoog; dichtvertakt en met doornen; ronde kroon

Blad

Blad voor meer dan 1/3 ingesneden; gaafrandig met aan de top enkele grove tanden; bovenzijde glanzend groen, onderzijde wit behaard aan voet en okselnerven; voet wigvormig

Bloeiwijze

Bloeit tegen half mei
Wit; geurig; in vertakte, eindstandige tuilen; bloem met één stijl

Vruchten

Donkerrode schijnvrucht; bottel met op de top kelkresten; bevat één steen

Knoppen

Rood, rond en kaal; afstaand

Twijgen

Jonge twijgen rood aangelopen, later bruingrijs; kaal of licht behaard; **kortloten** vaak met rechte, scherpe doornen

Schors

Grijsbruin; gebarsten in dunne, rechthoekige plaatjes

Gevoeligheden/tolerantie

Gevoelig voor zout grondwater, strooizout, winddruk en luchtverontreiniging; tolerantie voor snoei

Andere kenmerken

Omwille van zijn tolerantie voor snoei en zijn doornen vaak gebruikt voor het vormen van dichte, ondoordringbare hagen langs weilanden en erven, eveneens gebruikt voor het vastleggen van gronden en als wegbeplanting. In het verleden werden veel meidoornhagen gekapt als beschermende maatregel om de verspreiding van perenvuur (of bacterievuur) tegen te gaan.

Deze ziekte wordt veroorzaakt door de bacterie *Erwinia amylovora*. Waakzaamheid in de onmiddellijke nabijheid van economisch kwetsbare zones is wenselijk. Meer informatie vind je op www.pcfruit.be en zoek in de zoekbalk op 'bacterievuur'.

Cytisus scoparius – brem

Brem verkiest zure bodems en komt voor op droge, kalkarme zand- en leemgrond. Het is een pioniersoort op zandgronden. Vaak aangetroffen in wegbermen, op taluds en aan bosranden

Habitus

Sterk vertakte tot bezemvormige struik tot ruim 3 meter hoog

Blad

Onderste bladeren drietallig; handvormig samengesteld; langwerpige, kleine, deelblaadjes met gaverand en toegespitste top; behaard

Bloeiwijze

Bloeit in mei-juni
Goudgeel; vlin-
derbloemvormig;
alleenstaand in de
bladoksels

Vruchten

Zwarte peulvrucht

Twijgen

Groen en kaal; zonder
doornen; min of meer
vijfkantig

Wortel

Penwortel

**Gevoeligheden/
tolerantie**
Vorstgevoelig

**Andere
kenmerken**
Gehele plant is giftig;
levert stikstof aan de
bodem via stikstof-
fixatie; vestigt zich vaak
spontaan op geschikte
groeiplaatsen

Fagus sylvatica – beuk

Schaduw (jeugd) – halfschaduw/licht

Een goede groei en ontwikkeling wordt verkregen op een goed doorwortelbare, voedselrijke leem- of lösshoudende of enigszins kleihoudende bodem. Bodemcompactie wordt moeilijk verdragen. Beuk verkiest een bodem met homogene textuur die steeds vochthoudend is. Hij verdraagt geen uitdrogende bodems en is gevoelig voor stagnerend grondwater en wisselende grondwaterstanden. In de minerale bodem dient ook steeds kalk aanwezig te zijn, samen met voldoende humus. Zeer geschikt als laan- of parkboom.

Habitus

Boom tot 40 meter hoog; zwaar vertakte, brede en dichte kroon; rechte stam

Blad

Verspreid; eirond tot elliptisch; spitse top; bladrand ondiep gegolfd of gaafrandig en gewimperd, soms zwak getand; glimmend; voet wigvormig; bij het uitkomen donzig, later enkel behaard op de nerven

Bloeiwijze

Bij het uitkomen van de bladeren: april - mei
Mannelijke bloeiwijze: met een 20-tal bijeen in hoofdjes op een slap steeltje; aan de voet van jonge scheuten
Vrouwelijke bloeiwijze: rechtopstaand; in verhoogde bloembodems waarin zich meestal twee bloempjes bevinden, met de stempels buiten het omhulsel; op het uiteinde van de jonge scheuten

Vruchten

Twee tot drie driehoekige nootjes in een vierlobbig omhulsel, bedekt met borstelvormige aanhangsels; gesteeld

Knoppen

Lichtbruin, slank, afstaand en spits; dakpansgewijs aanliggende schubben

Twijgen

Grijsbruin met veel kleine lenticellen en kortloten

Schors

Glad; zilvergrijs; dun

Wortels

Hartvormig wortelgestel; eerder oppervlakkig en daarom gevoelig voor windval

Gevoeligheden/tolerantie

De soort is erg gevoelig voor zonbestraling van de schors, strooizout, wind en luchtverontreiniging; bij aantasting door de beukenbladluis wordt honingdauw geproduceerd dat erg plakkerig is

Andere kenmerken

De bladeren laten weinig licht door zodat er bijna geen ondergroei aanwezig is; moeilijk verteerbaar bladafval; veel bladeren blijven tijdens de winter aan de boom hangen en vallen pas af als de nieuwe bladeren verschijnen

Fraxinus excelsior – gewone es

Halfschaduw (jeugd) – zeer lichtminnend

Voor een snelle en gezonde groei verkiest es vruchtbare, diepe, lemige gronden met goede water- en luchthuishouding. Hij groeit bij voorkeur langs stromend water, langs rivieren en beken, in een diepe, open en kalkrijke bodem. In het algemeen groeit deze boomsoort slecht en kwijnt zelfs weg op slecht gedraineerde en met water verzadigde standplaatsen, evenals op zure zandgronden.

Habitus

Boom tot 40 meter hoog; eivormige tot ronde kroon met sterk omhooggerichte takken; doorgaande, lange stam, vaak met knobbels

Blad

Tegenoverstaand; oneven geveerd; samengesteld; afzonderlijke blaadjes lancetvormig tot eirond, met toegespitste top en ongesteeld; voet wigvormig; fijn gezaagde bladrand; aan onderzijde lichte beharing langs middennerf

Bloeiwijze

Voor of tijdens de bladontluiking; april
Bloemen zonder kelk en kroon; grote seksuele variatie (bomen met enkel mannelijke bloemen, bomen met enkel vrouwelijke bloemen of met beide); mannelijke paarsrood, vrouwelijke bleekgroen; in ijle pluimen op de twijgen van het vorige jaar

Vruchten

Lang gevleugelde nootvrucht; blijft lang aan de boom in trossen; eerst groen, later bruingeel

Knoppen

Dofzwart; halfbolvormig en hoekig; op topje vaak licht behaard; eindknop groter dan zijknoppen

Twijgen

Grijs, stug en zwaar; met veel bruine lenticellen

Schors

Grijs; glad; op latere leeftijd met diepe verticale scheuren en ondiepe dwarsscheuren

Wortels

Diepwortelend penwortelstelsel; later overgaand in paalwortels

Gevoeligheden/tolerantie

Windbestendig; ongevoelig voor zonbrand; weinig gevoelig voor zout grondwater, strooizout en inspoeingszout; zelden windworp, kroon- of takbreuk; gevoelig voor late voorjaarsvorst, waarbij de eindscheuten bevroren en vorkvorming kan optreden; eveneens voor luchtverontreiniging en kanker (*Nectria galligena*); geliefd door het wild

Andere kenmerken

Geschikt voor hakhoutbeheer door zijn groot opslagvermogen; verjonging heeft zijbeschaduw nodig

Lonicera periclymenum – wilde kamperfoelie

Zeer algemeen op zowel droge als natte bodems. De soort verkiest lichtere, humushoudende zand- en zandleembodems, maar komt ook voor op zure leemgronden of op veenachtige gronden en op vruchtbare, alluviale gronden. Op rijke kalkhoudende bodems en zeer arme, zure bodems gedijt deze soort niet. Wilde kamperfoelie groeit in struwelen, in struikgewas en in lichte bossen.

Habitus

Houtige liaan, rechts-draaiend; sterk vertakt en vrij dicht bebladerd; kan tot 15 meter hoog klimmen; ook als losse struik

Blad

Tegenoverstaand; langwerpig-eirond; toegespitst of iets afgerond; kort gesteeld of zittend

Bloeiwijze

Bloeit in juni-oktober
Voor het opengaan rood aangelopen, later geelwit; lang en buisvormig; in de bladoksels aan de takeinden; vooral 's avonds sterk geurend

Vruchten

Rode glanzende bessen in trosjes; zwak giftig

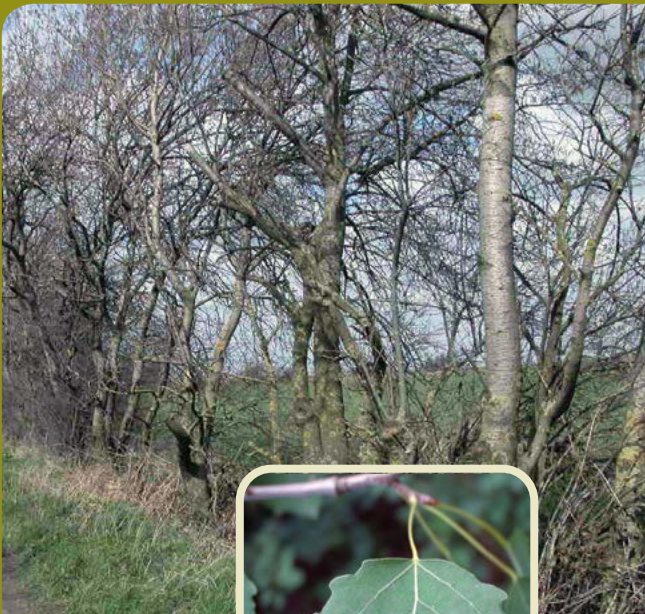
Knoppen

Lopen al voor het eind van de winter uit

Andere kenmerken

Wurgt zwakke bomen; vestigt zich vaak spontaan op geschikte groeiplaatsen

Populus tremula – ratelpopulier

Lichtminnend

De ratelpopulier, of esp, stelt weinig eisen aan de bodem. Hij vertoont de beste groei op vochtige, goed ontwaterde, leemhoudende gronden, maar groeit ook behoorlijk op droge en arme (zure) zandgronden. De soort groeit op marginale locaties zoals puinhopen, spoorwegdijken en groeven en verdraagt wisselende grondwaterstanden. Op onbeschutte, winderige standplaatsen kan de esp zich nog goed manifesteren. De soort kan probleemloos gemengd worden met andere boomsoorten, maar komt meer voor langs bosranden en in duinstreken dan in eigenlijke bossen.

Habitus

Tot 30 meter hoge boom; met opgaande takken, op latere leeftijd ook overhangende takken; variabele, open kroon

Blad

Aan langloten driehoekig, aan kortloten breed eirond of rond; spitse top; bladrand grof golvend getand; bladsteel lang en sterk afgeplat waardoor bladeren ratelen in de wind; kaal (soms iets behaard)

Bloeiwijze

Voor de bladontluiking: in maart - april
Katjes tot 10 centimeter lang; schubben diep ingesneden en lang gewimperd; mannelijke bruine katjes met paarsrode helmknoppen en zijde-achtige haren; vrouwelijke katjes groen

Vruchten

Kleine doosvruchten; zaadjes met pluus (komen vrij in mei); hangend

Knoppen

Bruin, spits en aanliggend; vrijwel kaal; beetje kleverig; zijknoppen kleiner dan eindknop

Twijgen

Bruin tot grijs; rond; kaal

Schors

Grijs; lang glad blijvend; later ook gegroefd

Wortels

Oppervlakkig wortelstelsel; breed; vormt gemakkelijk wortelopslag

Gevoeligheden/tolerantie

Weerstaat goed wind, vorst en droogte; soms met gallen van de populierenbladsteelgalmug

Andere kenmerken

Door zijn breed wortelstelsel geschikt om taluds vast te leggen en erosie tegen te gaan; snelgroeiend

Prunus padus – Europese vogelkers

Lichtminnend/halfschaduw

De soort stelt weinig eisen aan de bodem, maar prefereert onbeschaduwde standplaatsen op vochtleverende en vochtige, voedselrijke (leem)gronden. Hij groeit ook goed op natte gronden. Europese vogelkers verkiest open, diepe gronden en verdraagt meer schaduw dan de meeste Prunussoorten. Bij teveel kalk treedt chlorose (bladverkleuring) op. Vaak in tuinen en langs straten.

Habitus

Meestal in struikvorm, soms als kleine boom; tot 15 meter; vaak meerstammig; smalle, dichte kroon met overhangende takken

Blad

Bovenzijde dofgroen, onderzijde grijsgroen; elliptisch tot breed omgekeerd eirond; kort toegespitst; bladrand fijn gezaagd; bijna kaal tot kaal behalve in de nerfoksels aan de onderzijde; nerven aan de bovenzijde ingezonken, aan de onderzijde opliggend; gegroefde bladsteel, vaak rood aangelopen, met twee opvallende groene klieren

Bloeiwijze

Met de bladontluiking: april - mei
Wit; sterk geurend; in hangende trossen

Vruchten

Bolvormige steenvrucht; bij rijpheid glanzend purperzwart; grootte van een erw; bitter

Knoppen

Bruin, met lichtgrijze rand langs knopschubben; spits; slank eivormig; aanliggend

Twijgen

Grijsbruin; vrijwel kaal; bij beschadiging typische geur van bittere amandelen; aan de top behaard

Schors

Grijsachtig bruin; glad; aan de binnenkant een onaangename geur; op latere leeftijd afschilferend met helderbruine lenticellen

Wortels

Oppervlakkig wortelstelsel; vormt wortelopslag

Gevoeligheden/tolerantie

Gevoelig voor wind en strooizouten; zeer winterhard

Andere kenmerken

Vaak aangeplant voor bijen en vogels

Prunus spinosa – sleedoorn

Lichtminnend/halfschaduw

Sleedoorn verkiest een losse, droge tot matig vochtige leembodem. De soort is kalkminnend. Sleedoorn vormt dichte struwelen, komt voor in bosranden en vaak als heg.

Habitus

Dichte, wijdvertakte, doornige struik tot 3 meter of kleine bomen tot 6 meter; afstaande of rechtopstaande takken

Blad

Klein; elliptisch tot smal omgekeerd eirond; toegespitst; fijn gezaagd; onderzijde behaard op de middennerf; voet wigvormig; steel soms rood aangelopen

Bloeiwijze

Voor de bladontluiking: april
Alleenstaande, witte bloemen; talrijk; op kortloten

Vruchten

Bolvormige, bij rijpheid blauwzwart berijpte steenvrucht; grootte van een kers; bittere smaak die enigszins verzacht na bevroren

Knoppen

Bruin; slank eivormig; spits; zeer klein; behaarde schubben

Twijgen

Donker; kale of behaarde twijgen; met veel in scherpe, lange doornen uitlopende kortloten

Schors

Glanzend roodbruin tot donkergrijs; glad met veel horizontale lenticellen; oudere stamdelen licht afschilferend

Wortels

Oppervlakkig wortelstelsel; breidt gemakkelijk uit met uitlopers

Gevoeligheden/ tolerantie

Verdraagt goed droogte en is zeer windbestendig

Andere kenmerken

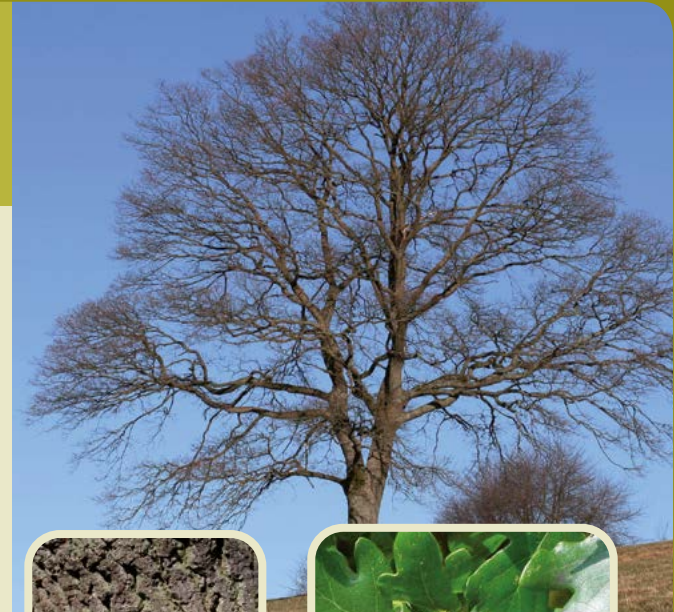
Voedselboom voor bijen en vogels en goede neststruik voor vogels; vormt ondoordringbare heggen; tijdens de bloei een zeer mooie struik

Quercus robur – zomereik

Lichtminnend

Zomereik groeit op diverse standplaatsen, zowel op lichte als op zware gronden mits de doorwortelbaarheid voldoende is. De voorkeur gaat uit naar vochtige leemhoudende en voedselrijke bodems. De soort is gevoelig voor stagnerend en hoog grondwater. Droogte wordt goed verdragen. Zomereik is vrij gevoelig voor bodemverdichting en verlaging van de grondwatertafel. De lichteisen zijn afhankelijk van de standplaats: op zandige en droge gronden vraagt de eik veel licht, op kleiige en vochtige groeiplaatsen van vlaktes en valleien verdraagt hij meer schaduw.

Habitus

Tot 40 meter hoge boom; brede en open kroon; stam loopt uit op enkele zware, vaak gedraaide, takken

Blad

Verspreid; leerachtig; omgekeerd eirond; met gaafrandige, afgeronde lobben, maar tot minder dan halverwege ingesneden; bladvoet geoord; bladsteel zeer kort, soms afwezig; voornamelijk op het einde van de twijgen; kaal of vrijwel kaal

Bloeiwijze

Bij het uitkomen van de bladeren: mei
Mannelijke bloeiwijze: hangende katjes; bruingeel; tussen de knopschubben
Vrouwelijke bloeiwijze: bolvormig en gesteeld; bruin; in oksels van bovenste bladeren
Bloeit elke 2 tot 5 jaar

Vruchten

Langgesteelde eikels; eivormig-ovaal en overlans gestreept; vaak per twee; zitten voor 1/4 in een halfmond napje dat bedekt is met dakpansgewijs geplaatste schubben; bij rijpheid bruin; zomereik draagt vruchten vanaf gemiddeld 40 jaar; goede zaadjaren om de 6 tot 10 jaar

Knoppen

Bruin, eivormig en stomp; veelschubbig; eindknop omgeven door sterke zijknoppen

Twijgen

Groengrijs tot grijs; glad; met geelbruine lenticellen

Schors

Grijsbruin; dik; diepe, verticale groeven; vormt gemakkelijk waterloten

Wortels

Spilwortel; diep en zeer stevig

Gevoeligheden/tolerantie

Goed bestand tegen wind; gevoelig voor strooizouten en vorst (leidend tot de vorming van vorstscheuren in de stam); zeer gevoelig voor late nachtvorsten; gemakkelijk aangetast door meeldauw en door de rupsen van de eikenbladroller; begeerd door de eikenprocessierups

Andere kenmerken

Kan ook beheerd worden als hakhout

Rhamnus frangula – sporkehout of vuilboom

Licht/schaduw

Sporkehout stelt weinig eisen aan de bodem, maar verkiest een vochthoudende, lichte, humusrijke en zure bodem. De soort groeit echter ook op arme stuifzanden (heide) en op natte zandgronden. Sporkehout verdraagt veel schaduw, maar de voorkeur gaat uit naar een matig rijke standplaats met voldoende licht of halfschaduw. De soort schuwt droogte en blootstelling aan sterke winden en komt onder meer voor in rivierbegeleidende struwelen, langs boswegen en aan bosranden, op heideterreinen en op kaalvlakten in het bos, als onderetage.

Habitus

Doornloze struik of kleine boom tot 7 meter; met opgaande takken, maar weinig vertakt

Blad

Verspreid; omgekeerd eirond; gaafrandig; top afgerond, maar toegespitst; voet afgerond; onderzijde op de nerven behaard

Bloeiwijze

Langdurig: van mei tot september
Onopvallend; groenachtig wit; gesteeld in bundels in de bladoksels

Vruchten

Eerst rode, later zwarte steenvrucht; mat glanzend; onaangename geur; giftig

Knoppen

Bruin; dichtbehaard; langwerpig; zonder knopschubben

Twijgen

Bruin; opvallende streepvormige lenticellen; behaard

Schors

Grijsbruin; glad met witte lenticellen, later licht gegroefd; onaangename geur bij wrijven

Wortels

Zeer oppervlakkig wortelend

Gevoeligheden/tolerantie

Windgevoelig; winterhard

Andere kenmerken

Groot uitstoelingsvermogen; drachtboom voor bijen; vruchten geliefd door vogels; snelgroeiend

Rosa canina ss – hondsroos

Lichtminnend/halfschaduw

Hondsroos stelt weinig eisen aan de bodem en komt op alle bodemtypen voor behalve zeer voedselarme, zure zand- en veengrond. De soort verkiest droge tot vrij vochtige, min of meer humeuze groeiplaatsen.

Habitus

Tot 3 meter hoge struik

Blad

Oneven geveerd; elliptisch; bladrand enkel- of dubbelgezaagd; aan de onderzijde op de nerven soms met klieren; deelblaadjes elliptisch en zeer kort gesteeld; fijn zijdeachtig behaard of kaal

Bloeiwijze

Bloeit in juni Wit tot bleekroze; zwak geurend; kort gesteeld; 1-3 bijeen in de bovenste bladoksels; kelkbladen na de bloei teruggeslagen en afvallend voordat de vrucht rijp is

Vruchten

Koraalrode bottels met harde nootjes; kaal; eetbaar

Twijgen

Met haakvormig teruggekromde stekels; alle stekels van min of meer dezelfde grootte

Andere kenmerken

Klimt ook in andere struiken; vaak gebruikt voor aanplantingen in meidoornhagen of gemengde hagen; hondsroos is zeer variabel en wordt opgedeeld in verschillende soorten (onder meer heggenroos: *Rosa corymbifera*)

Salix alba – schietwilg

Lichtminnend (jeugd) – zeer lichtminnend

Schietwilg is een klimaatvage, lichtbehoevende boomsoort, die van nature langs vochtige oevers, ontwaterde beekdalen en in meanderende rivierdalen voorkomt. De soort groeit bij voorkeur op niet-zure, vochtige en humusrijke lemige zand-, leem- en kleigronden. Incidentele overstromingen vormen geen bezwaar, maar de soort is slecht bestand tegen stagnerende, hoge grondwaterstanden. Komt vaak voor als knotboom, behalve in de Kempen.

Watermerkiekte wordt veroorzaakt door de bacterie *Brenneria salicis*. Aangetaste wilgen hebben verwelkte, verhoogde en bruinverkleurde bladeren. Het hout verkleurt bruin tot oranje bij contact met de lucht. Bij herhaalde aantasting kan uiteindelijk boomsterfte optreden.

Habitus

Tot 25 meter hoge boom; grote kroon met opgerichte of enigszins overhangende takken

Blad

Verspreid; lancetvormig, niet breder dan anderhalve centimeter; lang toegespitst; fijngezaagd; beide zijden zijdeachtig behaard, voet wigvormig; bladsteel lang en aan beide zijden duidelijk grijs behaard, met enkele klieren bovenaan

Bloeiwijze

Met de bladontluiking: april – mei
Aan bebladerde kortloten
Mannelijke bloeiwijze: dichte, cilindrische, gele katjes
Vrouwelijke bloeiwijze: groene katjes

Vruchten

Doosvrucht met zeer kleine zaadjes met witte haarkuif

Knoppen

Grijsbruin; zijdeachtig grijs behaard; aanliggend; toegespitst met één knopschub

Twijgen

Grijsgroen tot bruin; zijdeachtig behaard, later kaler; buigzaam en niet gemakkelijk afbrekend

Schors

Bruingrijs; dik; diepe verticale groeven

Wortels

Oppervlakkig en breedwortelend

Gevoeligheden/tolerantie

Gevoelig voor **watermerkiekte**, door de brede beworteling weinig gevoelig voor windworp en geschikt voor de stabilisatie van oevers; water die bovenop knotwilgen blijft staan, kan leiden tot verrotting en hol worden van de stam

Andere kenmerken

Schuilplaats voor vleermuizen en nestboom voor vogels; kan beheerd worden als hakhout

Salix aurita – geoorde wilg

Geoorde wilg verkiest vochtige of periodiek vochtige, arme en zure gronden, maar kan ook op vrij droge standplaatsen aangeplant worden. Deze soort wordt langs oevers en sloten, in natte graslanden, laagveenmoerassen, in struwelen en op taluds aangetroffen.

Habitus

Bolvormige struik tot 2,5 meter hoog; met rechtopstaande takken

Blad

Omgekeerd eivormig; top kort toegespitst en vaak iets gedraaid; bladrand golvend gezaagd tot getand; kenmerkende grote oor- of niervormige steunblaadjes; bladvoet enigszins wigvormig; bovenzijde rimpelig, onderzijde grijswoelig behaard

Bloeiwijze

Voor de bladontluiking: april – mei
Grijze - grijsgroene katjes met enkele kleine blaadjes aan de voet, zittend of zeer kort gesteeld

Knoppen

Roodbruin; rondachtig; enigszins behaard; meestal aanliggend

Twijgen

Groen, verkleuren roodachtig; vaak bijna loodrecht vertakt; eerst behaard, later weinig behaard tot kaal; onder de bast hout met korte, relatief dikke lengteribben

Salix caprea – boswilg of waterwilg

Licht/halfschaduw

Boswilg verkiest vrij droge tot matig vochtige standplaatsen op lichte en doorlatende zandleem- en leembodems. Hij vraagt een relatief hoge voedselrijkdom. Het is een echte pioniersoort die bruikbaar is om hellingen (taluds) vast te leggen. Boswilg groeit onder meer op kapvlakten, aan bosranden en in ruigten, aan slootkanten en op vochtige heidepercelen.

Habitus

Hoge struik of kleine boom; tot 10 meter hoog; vrij smalle kroon

Blad

Verspreid; breed elliptisch; gegolfd, gave tot zeer zwak getande bladrand; top spits en vaak scheef afgebogen; bovenzijde enigszins glanzend met iets ingezonken nerven die het blad een rimpelig uiterlijk geven; onderzijde grijsviltig behaard met uitgesproken nervatuur; voet afgerond; donzige, rood aangelopen bladsteel; steunbladen halfhartvormig

Bloeiwijze

Voor de bladontluiking: maart – april
Zittend tot zeer kort gesteeld; eivormig; behaard; aan de voet kleine blaadjes die kunnen afvallen
Mannelijke bloeiwijze: gele katjes; goed geurend
Vrouwelijke bloeiwijze: grijsgroene katjes

Vruchten

Doosvrucht met zeer kleine zaadjes met witte haarkuif

Knoppen

Glanzend bruin; kort behaard, later kaal; groot en dik; toegespitst

Twijgen

Eerst groen en kort behaard, later kaal en roodbruin; breken vlug

Schors

Grijs; glad met ruitvormige lenticellen; later overlangs gegroefd

Andere kenmerken

Vroeg in het voorjaar nuttig als drachtplant voor bijen; katjes met grote sierwaarde

Salix cinerea – grauwe wilg

Grauwe wilg verkiest natte tot periodiek vochtige, zure en arme gronden. Hij komt onder meer voor aan slootkanten, moerassen, elzenbroekbossen, laagvenen en open, vochtige, terreinen. Grauwe wilg kan aangeplant worden als oeverbeplanting en op zeer vochtige plaatsen.

Habitus

Sterk groeiende, brede struik of kleine boom; tot 10 meter hoog; ronde kroon

Blad

Langwerpig of omgekeerd eirond; bladrand golvend gezaagd tot getand; top toegespitst; bovenzijde aanvankelijk grijsviltig, later vrijwel kaal; onderzijde blijvend grijsviltig; korte steel, soms rood aangelopen; halfhartvormige steunblaadjes die soms afvallen

Bloeiwijze

Voor de bladontluiking: maart-april
Opgerichte, vrij grote katjes; elliptisch; zittend; lang behaard; met kleine afvallende blaadjes aan de basis

Vruchten

Doosvrucht met behaard zaad

Knoppen

Bruin; eirond; grijsviltig behaard; spits

Twijgen

Bruingrijs tot bruin; jonge scheuten met grijs tot bruin dons, later grijsviltig behaard; onder de bast is het hout overlangs geribd, met lange ribbels

Salix fragilis – kraakwilg

Lichtminnend

Kraakwilg is een klimaatvage boomsoort, die van nature langs vochtige oevers, ontwaterde beekdalen en in meanderende rivierdalen voorkomt. De soort groeit op bijna alle gronden, maar bij voorkeur op niet-zure, vochtige en humusrijke lemige zand-, leem- en kleigronden. Incidentele overstromingen vormen geen bezwaar, maar de soort is slecht bestand tegen stagnerende, hoge grondwaterstanden.

Habitus

Struik of boom, zelden meer dan 20 meter hoog met open, brede kroon; vaak meerstammig en met kromme stam; takken bijna horizontaal staand of overhangend

Blad

Lancetvormig; top lang toegespitst; rand fijn gezaagd tot ruw getand; bovenzijde glanzend en kaal tot vrijwel kaal, onderzijde blauwgroen berijpt; steunbladen halfhartvormig; voet wigvormig; aan de top van de bladsteel één paar klieren

Bloeiwijze

Met de bladontluiking: april-mei
Langgesteelde katjes; mannelijke bloemen geel, vrouwelijke groen

Vruchten

Vruchtkatjes met pluizig zaad

Knoppen

Bruinrood en langwerpig; aanliggend; kaal of vrijwel kaal

Twijgen

Groenachtig-bruin; aanvankelijk behaard, later kaal; zijtwijgen breken gemakkelijk af (deze kunnen bewortelen en opschieten)

Schors

Grijs; overlangs gegroefd

Wortels

Brede beworteling en dus zeer geschikt om oevers te stabiliseren

Gevoeligheden/ tolerantie

Weinig gevoelig voor windworp door het brede wortelstelsel; minder gevoelig voor watermerksiekte dan schietwilg; kan beheerd worden als knotwilg

Sambucus nigra – gewone vlier

Schaduwverdragend – lichtminnend

Vlier groeit goed op elke voedselrijke bodem en is tolerant voor bijna alle bodemcondities. Hij verkiest vochtige, humusrijke en leemhoudende bodems en is een indicator van stikstof- en fosforrijke plaatsen. De ontwikkeling, bloei en vruchtzetting is het best wanneer vlier in volle zonlicht staat, dichte overscherming wordt niet verdragen. Vestigt zich vaak spontaan op verstoorde en ruderaal terreinen, aan bosranden, in struwelen, langs oevers en in houtwallen.

Habitus

Boomachtige struik; soms een kleine boom met een kromme stam; 3-10 meter hoog; sterk vertakt met rechtopstaande of boogvormig afhangende takken

Blad

Kruisgewijs tegenoverstaand; samengesteld en oneven geveerd; eindblaadje langer dan zijblaadjes; deelblaadjes eirond tot elliptisch; lang toegespitst; gezaagd; onderzijde lichter dan bovenzijde en voornamelijk langs de nerven behaard; bladsteel aan bovenzijde goetvormig

Bloeiwijze

Bloeit in juni-juli
Geelwit en sterk aangenaam geurend; in eindstandige, rechtopstaande en langgesteelde vlakke tuilen

Vruchten

Blauwzwarte steenvrucht; bolvormig; vruchtstelen worden in de herfst felrood

Knoppen

Bruinrood; knotsvormig; vaak met één of twee bijknoppen en losaantiggende schubben; lopen vroeg in de lente uit

Twijgen

Grijs met veel opvallende lenticellen; wit merg

Schors

Geelbruin of grijs; sterk gegroefd; vaak met (korst)mossen begroeid

Wortels

Oppervlakkig wortelend

Gevoeligheden/tolerantie

Deze struik verdraagt een hoog zoutgehalte

Andere kenmerken

Groot uitstoeingsvermogen; vestigt zich vaak spontaan op geschikte groeiplaatsen

Sorbus aucuparia – wilde lijsterbes

Halfschaduw/licht

Lijsterbes vraagt een open, vrij lichte bodem. Hij is bodemvraag, maar verkiest licht zure, humusrijke zand-, leem- of veenbodems. Op ondiepe kalkrijke bodems groeit hij slecht. Hij verdraagt veel schaduw op gunstige groeiplaatsen. Het is een pioniersoort en wordt veel aangeplant als park- of straatboom.

Habitus

Kleine boom, tot 15 meter hoog; met open, eivormige kroon en slanke stam

Blad

Verspreid; oneven geveerde samengestelde bladeren; afzonderlijke blaadjes zittend en elliptisch tot lancetvormig; grof gezaagde bladrand waarbij het onderste deel vaak gaafrandig is; top spits; bovenzijde dofgroen, onderzijde blauwachtig grijs; opvallende donkerrode bladsteel

Bloeiwijze

Bloeit in mei-juni
Roomwitte, platte bloeischermen; recht opstaand; eigenaardig geurend

Vruchten

Oranjerood; in dichte bundels; rond

Twijgen

Bruingrijs met bruine lenticellen; later met grijs, afschilferend laagje; kaal; bij beschadiging typische geur

Knoppen

Groot, lang-eivormig en spits; donkerpaars tot zwart, eindknop grijs; viltig behaard

Schors

Grijze, glanzende schors met dwarse, donkerder lenticellen; later afschilferend

Wortels

Uitgebreid en diepgaand; groot opslagvermogen

Gevoeligheden/tolerantie

Gevoelig voor wind, strooizout en bodemverdichting, maar kan in een stadsklimaat gedijen. Goed bestand tegen koude, stof, rook en luchtverontreiniging; weinig last van ziekten, maar gevoelig voor kanker (*Nectria galligena*); verliest vroeg zijn blad bij grote droogte en warmte; het direct beschijnen van de stamvoet door de zon wordt slecht verdragen

Andere kenmerken

Jonge beplantingen dienen beschermd te worden tegen vraatschade door konijnen, reeën en herten

Ulex europaeus – gaspeldoorn

Gaspeldoorn komt voor op löss en leem- of slibhoudende, droge tot matig vochtige zandgrond. De soort is warmteminnend en kan struwelen vormen. Op zandgronden komt hij vaak voor als pionier.

Habitus

Doornige struik tot 2 meter hoog; wijdvertakt met rechtopstaande en afstaande twijgen

Blad

Stijf en priemvormig met een stekelpunt; jonge bladeren zijn drietallig

Bloeiwijze

Bloeit in maart-mei (soms reeds vanaf het eind van de herfst) Goudgeel en vlinder-vormig; aangename zoete geur; over de volledige lengte van takken en twijgen in de oksels van lange doornen

Vruchten

Bruinzwarte peul tot 2 centimeter lang; dicht aanliggend behaard

Twijgen

Donkergroen; fijn gegroefd; vormen doornen aan de uiteinden; behaard

Gevoeligheden/ tolerantie

Vorstgevoelig

Andere kenmerken

Gehele plant giftig; goede neststruik voor vogels; loopt na aantasting door brand of vorst spoedig opnieuw uit; vestigt zich vaak spontaan op geschikte groeiplaatsen

Ulmus minor – gladde iep

Halfschaduw

Gladde iep verkiest vrij droge tot vochtige, voedselrijke bodems van zandleem tot klei, zure gronden worden slecht verdragen. Tijdelijke overstromingen worden getolereerd.

De **iepenziekte** wordt veroorzaakt door een schimmel die wordt overgedragen door de iepenspintkever. De meeste bomen worden, eens ze een diameter van 15 centimeter overschrijden, vroeg of laat geveld door deze ziekte. De wortels sterven echter niet af en schieten opnieuw uit, waardoor je na enige tijd een struikachtige olm krijgt. Deze soort is dus vooral geschikt om aan te planten in bijvoorbeeld houtkanten of hagen met een aangepast beheer zodat de stammetjes dun blijven.

Habitus

Boom, soms tot 30 meter hoog; wordt echter vaak als struik of wortelopslag aange-troffen

Blad

Verspreid; enkelvoudig; elliptisch tot eirond; top toegespitst; dubbel-gezaagde bladrand en een opvallend scheve bladvoet; bovenzijde kaal of licht behaard, soms een beetje ruw; onderzijde met oplig-gende nerven, kaal of alleen langs de nerven en in de nerfoksels behaard

Bloeiwijze

Voor de bladontluiking; maart-april; kort gesteeld; klein en onopvallend; in dichte bundels; met paarse helmknoppen

Vruchten

Gevleugeld nootje; vleugel ovaal tot omgekeerd eirond en ingesneden tot aan het nootje; kaal; noot ligt niet centraal in de vleugel

Knoppen

Bruin; spits eivormig; licht behaard

Twijgen

Roodbruin; kaal of aan-vankelijk licht behaard; soms met kurklijsten

Schors

Bruingrijs; gegroefd; vaak gespleten in vrij smalle, soms kurkach-tige plaatjes

Wortels

Hartwortel met vlakke zijwortels; vormt veel wortelopslag

Gevoeligheden/ tolerantie

Goed bestand tegen wind, rook, stof en gassen, kan aangeplant worden in windsingels of bermbeplantingen; gevoelig voor de **iepenziekte**

Viburnum opulus – Gelderse roos

Bij voorkeur enige schaduw

Algemeen op vochtige voedselrijke bodems, langs bosranden, houtwallen en slootkanten

Habitus

Bolvormige struik met
wijd uitstaande, iets
overhangende takken;
tot 4 meter hoog

Blad

Tegenoverstaand;
enkelvoudig; handvor-
mig met 3 tot 5 spitse,
getande lobben; bo-
venzijde donkergroen
en kaal, onderzijde
grijsgroen en zacht
behaard; enkele vrij
grote klieren bij de
bladvoet; langgesteeld;
herfstkleur rood

Bloeiwijze

Bloeit in mei-juni
Roomwitte bloemen
in eindstandige, vlakke
tuilen; grote, steriele
randbloemen om in-
secten aan te trekken;
binnenste bloemen
kleiner en fertiel

Vruchten

Halfdoorzichtige,
helderrode, besachtige
steenvruchten met
platte steen; in han-
gende trossen; zwak
giftig; niet erg geliefd
bij vogels en dus vaak
tot in het volgende
voorjaar nog aan de
struik

Twijgen

Groen, rood aange-
lopen, later bruingrijs;
kaal; met lijsten

Knoppen

Glanzend bruin-
rood; eivormig; met
twee vergroeide,
roodachtige, kleverige
schubben

Schors

Bruingrijs; glad of zeer
licht gegroefd

Wortels

Ondiep

Andere kenmerken

Sommige cultuur-
variëteiten kunnen in
volle zon en op droge
standplaatsen veel last
hebben van zwarte
luizen

Lijst van de voorkomende soorten

Alnus glutinosa – zwarte els
Betula pendula – ruwe berk
Betula pubescens – zachte berk
Carpinus betulus – haagbeuk
Cornus sanguinea – rode kornoelje
Corylus avellana – hazelaar
Crataegus monogyna – éénstijlige meidoorn
Cytisus scoparius – brem
Fagus sylvatica – beuk
Fraxinus excelsior – gewone es
Lonicera periclymenum – wilde kamperfoelie
Populus tremula – ratelpopulier
Prunus padus – Europese vogelkers *
Prunus spinosa – sleedoorn
Quercus robur – zomereik
Rhamnus frangula – sporkehout of vuilboom
Rosa canina ss - hondsroos
Salix alba – schietwilg *
Salix aurita – geoorde wilg
Salix caprea – boswilg
Salix cinerea – grauwe wilg
Salix fragilis – kraakwilg *
Sambucus nigra – gewone vlier
Sorbus aucuparia – wilde lijsterbes
Ulex europaeus – gaspeldoorn
Ulmus minor – gladde iep **
Viburnum opulus – Gelderse roos
* in vochtige valleigebieden
** struikvorm

Bibliografie

Volgende werken werden geraadpleegd voor de samenstelling van deze brochure:

AAS, G. & RIEDMILLER, A. (1992) Loofbomen. Uitgeversmaatschappij Tirion. 157p.

MAES B. (red.) (2006) Inheemse bomen en struiken in Nederland en Vlaanderen, herkenning, verspreiding, geschiedenis en gebruik. Uitgeverij Boom-Amsterdam. 376p.

BOEIJINK, D.E., DE GEUS, M. & SCHALK, B. (1992) Loofbomen in en buiten het bos 2. Uitgeverij Dick Coutinho. 246 p.

DEVOS, B. (2000) BOBO versie 1.0 - Bodemgeschiktheid voor bomen. Computerprogramma. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap.

KREMER, B. (1994) Struiken en heesters. Uitgeversmaatschappij Tirion, Baarn. 237 p.

VERBEKE, W., PAUWELS, I. & VAN DER AA, B. Bomen en struiken, publicatie als onderdeel van de cursus bosbouwbequaamheid. Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, AMINAL.

WEEDA, E.J., WESTRA, R., WESTRA, CH. & WESTRA, T. (1999) Nederlandse oecologische flora - wilde planten en hun relaties. Uitgave van het IVN in samenwerking met de VARA Omroepvereniging, VEWIN en KNNV Uitgeverij.

Contactgegevens

Agentschap R-O Vlaanderen

R-O Antwerpen - Onroerend Erfgoed
Dirk Artois
Anna Bijnsgebouw
Lange Kievitstraat 111-113, bus 53 | 2018 Antwerpen
T 03 224 62 12
dirk.artois@vlaanderen.be | www.onroerenderfgoed.be

Agentschap voor Natuur en Bos (ANB)

Koning Albert II laan 15, bus 177 | 1000 Brussel
T 02 553 81 02
natuurenbos@vlaanderen.be | www.natuurenbos.be

Instituut voor Natuur-en Bosonderzoek (INBO)

Kristine Vander Mijnsbrugge
Gaverstraat 4 | 9500 Geraardsbergen
T 054 43 71 46
kristine.vandermijnsbrugge@inbo.be | www.inbo.be

Stichting Kempens Landschap

Peredreef 5
2580 Beerzel (Putte)
T 015 22 82 33
info@kempenslandschap.be | www.kempenslandschap.be

BOS+

Geraardsbergsesteenweg 267 | 9090 Gontrode
T 09 278 65 66
info@bosplus.be | www.bosplus.be

VLM Antwerpen

Lieven Lavrysen en Stijn Leestmans
Dienst Plattelandsbeheer
Cardijnlaan 1 | 2200 Herentals
T 014 25 83 00 | www.vlm.be

Bosgroepen

www.bosgroepen.be

Bosgroep Antwerpse Gordel

Schildesteenweg 99 | 2520 Ranst
T 03 355 09 40
Antwerpsegordel@bosgroep.be

Bosgroep Kempen Noord

Hoge Mouw
Polderstraat 33 | 2360 Oud-Turnhout
T 014 85 90 19
kempennoord@bosgroep.be

Bosgroep Zuiderkempen

De Basis
Britselaan 20 | 2260 Westerlo
T 014 27 96 57
zuiderkempen@bosgroep.be

Regionale Landschappen

www.regionalelandschappen.be

Regionaal Landschap de Voorkempen vzw

Vrieselhof, Schildesteenweg 99 | 2520 Ranst
T 03 312 87 11
info@rldv.be | www.rldevoorkempen.be

Regionaal Landschap Schelde-Durme vzw

Markt 1 | 9230 Wetteren
T 052 33 89 10
info@rlsd.be | www.rlsd.be

Regionaal Landschap Rivierenland vzw

Hallestraat 6 | 2800 Mechelen
T 015 21 98 53
info@rtrl.be | www.rtrl.be

Regionaal Landschap Kleine en Grote Nete vzw

Provinciaal Groendomein Hoge Mouw
Polderstraat 33 | 2360 Oud-Turnhout
T 014 85 25 14
info@rlkgn.be | www.rtrl.be

Provincie Antwerpen

Dienst Duurzaam Milieu- en Natuurbeleid

Koningin Elisabethlei 22 | 2018 Antwerpen
03 240 59 87
rembrandt.devlaeminck@provincieantwerpen.be
www.provincieantwerpen.be

Bijlage 1:

Document van de leverancier. Dit document wordt door de leverancier van het plantgoed opgesteld. Indien je in aanmerking komt voor een subsidie van ANB, dien je dit document bij je betalingsaanvraag te voegen

DOCUMENT VAN DE LEVERANCIER VOOR BOSBOUWKUNDIG TEELTMATERIAAL

Volgens de richtlijn 1999/105/EG

(1) Document

(4) Leverancier:

Registratienummer:

(5) Bestemming :

Aard van het teeltmateriaal

(7a) zaad, (7b) plantendelen, (7c) plantgoed (naakte wortels), (7d) plantgoed (containers):

(6) Botanische naam:

(3) Basiscertificaat nr:

Categorie: (8a) van bekende origine, (8b) geselecteerd, (8c) gekeurd, (8d) getest:

Oorsprong: (12a) autochtoon/inheems, (12b) niet-autochtoon/niet-inheems, (12c) onbekend:

Type uitgangsmateriaal: (9a) zaadbron, (9b) opstand, (9c) zaadtuin, (9d) ouderplant v. familie(s),

(9e) kloon, (9f) mengsel v. klonen:

(13) Land van herkomst:

(13) Herkomstgebied:

(11) Referentie van het uitgangsmateriaal/herkomstgebied in het nationaal register:

(15) Hoeveelheid:

(16) Leeftijd:

(16) Teeltwijze:

10) Doeleinde van het materiaal:

Is het uit zaad verkregen materiaal achteraf vegetatief vermeerderd? (19a) ja, (19b) nee:

Is het materiaal genetisch gemodificeerd? (18a) ja, (18b) nee:

In geval van populieren

Etiketten in de reeks van nr:

(27) Grootteklasse voor poten: (N1,

N2).....

In geval van zaden

(17) Rijpingsjaar:

Vochtgehalte percentage:

(24) Duizendkorrelgewicht:

(22) Zuiverheidspercentage:

(23) Kiemperscentage van zuiver zaad: of percentage levensvatbare zaden:

(25) Aantal kiemkrachtige zaden/kg: of aantal levensvatbare zaden/kg: Aantal

zaden per kg/liter:

(2) Datum:

Handtekening van de leverancier:

Bijlage 2: Types kleine landschapselementen (KLE)

Alleenstaande (knot)boom

Alleenstaande bomen zijn zoals het woord het zegt 'alleenstaand' of solitair. Ze kunnen bewust alleen geplant zijn. Bij oudere bomen is dit dikwijls te zien aan de vorm van de kruin en de afmeting. Een andere mogelijkheid is dat ze een restant zijn van een groter houtbestand (bosje, bomenrij, houtkant, knotbomenrij). Zij kunnen zich ook spontaan gevestigd hebben, zoals bijvoorbeeld een jonge berk die zich aan de rand van een weide tussen twee prikkeldraden ontwikkeld heeft. Alleenstaande bomen, knotbomen en struiken kwamen vroeger verspreid voor in het landschap, waar ze vaak een zeer specifieke functie vervulden. Er waren gerechts- en vrijheidsbomen, bomen die als herkenningspunt dienden, ... Vaak worden deze bomen dan ook op een T-splitsing aangetroffen of hebben ze ook nu nog een religieuze betekenis.

Bomenrij

Een bomenrij is een opeenvolging van opgaande bomen van doorgaans dezelfde soort, leeftijd en grootte die geplaatst zijn in een lijn. Bomenrijen kunnen over het algemeen één, twee of soms drie bomen breed zijn. Soms kan het zijn dat een aantal bomen in een rij gekapt wordt waardoor slechts enkele bomen (twee of meer) overblijven. Deze bomen kunnen op grotere afstand van elkaar staan en worden ook beschouwd als (onderbroken) bomenrij. Ook berken op dichte afstand van elkaar en meestal aangeplant als scherm, worden als bomenrij beschouwd.

Houtkant

Elke lijnvormige strook grond die met bomen, struiken en kruiden begroeid is, wordt beschouwd als een houtkant. Vroeger waren houtkanten in Vlaanderen zeer algemeen in het gesloten landschap, zowel rondom akkers als weiden. Momenteel komen houtkanten in veel beperktere mate voor dan vroeger. Hun functie als perceelsafscheiding is vervangen door prikkeldraad. Als ze tegenwoordig worden aangeplant, gebeurt dit vaak als scherm, bijvoorbeeld rond stallen, hangars, industriële gebouwen,...

Houtwal

Houtwallen bestaan uit een gegraven greppel met daarnaast een wal van de uit de greppel vrijgekomen aarde. De belangrijkste functies van dergelijke houtwallen waren eigendoms-markering, veekering en het leveren van brand- en geriefhout. Omwille van deze functies werd de wal zo steil mogelijk gemaakt en beplant met struiken. De meeste bomen die in houtwallen voorkomen worden als hakhout geëxploiteerd. Houtwallen kwamen vooral voor in de Antwerpse en Limburgse Kempen en plaatselijk in de binnenduinen.

Haag en heg

Onder haag wordt een lijnvormige aaneensluitende dichte begroeiing bedoeld die bestaat uit struiken. Hagen zijn aangeplant en worden meestal jaarlijks gesnoeid. Ze doen voornamelijk dienst als grensafbakening, als windscherm rond tuintjes en als erfbeplanting rond hoeves. Men kan een haag, door niets doen, ook laten ontwikkelen tot een heg. Het onderhoud van een heg bestaat dan voornamelijk uit het dichten van gaten die ontstaan door het afsterven van houtgewas, met soorten die in de heg voorkomen.

Knotbomenrij

Het knotten van bomen is een zeer oude activiteit. Niet enkel zachthoutsoorten (wilg, populier) werden geknot, ook zomereik en zwarte els werden als knotboom aangetroffen. Nu vinden we vooral knotwilgen terug, die echter niet meer de economische betekenis van vroeger vervullen. Vaak worden deze bomen dan ook niet meer geknot, wat als gevolg heeft dat ze door het gewicht van de steeds dikker wordende takken gaan doorscheuren.

Struweel

Een struweel bestaat uit begroeiingen waarin struiken (hoogte: tenminste 1 meter, meestal 2 tot 5 meter) overheersen, maar waarin ook verspreide hoogopgaande bomen kunnen voorkomen. Dikwijls ontstaat struweel spontaan door opslag, bijvoorbeeld van wilg (wilgenstruweel) of door ontwikkeling van braam (braamstruweel). Ze zijn zeer waardevol voor fauna, vooral voor vogels.

Bosje

Een bosje is een klein bos dat omschreven wordt als een plantensysteem waarin boomvormende soorten aspectbepalend zijn.

Mengvormen

Tussen bovenstaande KLE's komen uiteraard ook verschillende mengvormen voor.

NOTITIES

NOTITIES

NOTITIES

Deze brochure werd samengesteld door de Provincie Antwerpen (Dienst Duurzaam Milieu- en Natuurbeleid, cel beleid) in samenwerking met Kristine Vander Mijnsbrugge (INBO-ANB).

Met dank aan de volgende fotografen:

Paul Busselen (cover(m,o), 9, 10, 11, 12, 13, 14(m,r), 15, 16, 17, 18, 19, 21, 22, 23, 24, 25(r), 26, 28, 31, 32, 33, 35)

DMN, cel studie (34(l))

Resi Pansaerts (14(l), 25(l))

Antoni Ribes (34(r))

Kristine Vander Mijnsbrugge (INBO-ANB) (3, 5(r), 6, 7, 20, 27, 29, 30)

Bart van der Schagt (cover(b), 4, 5(l))

Plant-Wijzer is tot stand gekomen met medewerking van:

**Provincie
Antwerpen**

Departement Leefmilieu

Dienst Duurzaam Milieu- en Natuurbeleid
Koningin Elisabethlei 22 | 2018 Antwerpen

